

Cumhuriyet Tarihinin İlk Kadın Gazetecisi Selma Rıza Feraceli'nin Hayatı ve Çalışmaları

Kübra ÖZPINAR¹

¹ Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, kubramenekseoglu@gmail.com, 0009-0007-7671-1967

Özet

Tanzimat Dönemi'nin yenilikçi rüzgarları altında, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme döneminde önemli bir yere sahip olan Selma Rıza Feraceli hem ilk Türk kadın gazetecisi hem de romancısı olarak tarihe geçmiştir. Meslek hayatı boyunca, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim ve kadın hakları gibi konularda öncü bir rol üstlenmiş, aydınlık Cumhuriyet'in simge isimlerinden biri olmuştur. Kadınların toplumdaki yerini güçlendirmek ve eşitlikçi bir zemin oluşturmak için attığı önemli adımlarla tanınan Feraceli, özellikle *Uhuvvet* romanı ve sosyal sorumluluk projeleriyle Türkiye'nin sosyal ve kültürel dönüşümünde belirgin bir iz bırakmıştır. Bu çalışmanın amacı, Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan süreçte, Selma Rıza Feraceli'nin hayatını, eserlerini ve kadın hakları, eğitim ile toplumsal değişim konularındaki katkılarını incelemektir. Çalışmada içerik analizi tekniği ile nitel araştırma yöntemi kullanılarak, Feraceli'nin hem edebi hem de sosyal katkılarının detaylı bir analizi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Selma Rıza Feraceli, Sosyal Sorumluluk, Kadın ve Edebiyat, Kadın ve Toplum

Life of Works of Selma Rıza Feraceli The First Female Journalist in Republican History

Abstract

Amidst the innovative winds of the Tanzimat Era, Selma Rıza Feraceli, who holds a significant place in the modernization process of the Ottoman Empire, has made history as both the first Turkish female journalist and novelist. Throughout her professional career, she undertook a pioneering role in issues such as gender equality, education, and women's rights, becoming one of the iconic figures of the enlightened Republic. Recognized for her significant steps in empowering women in society and establishing an egalitarian foundation, Feraceli left a distinct mark on Turkey's social and cultural transformation, especially through her novel *Uhuvvet* and social responsibility projects. The purpose of this study is to examine Selma Rıza Feraceli's life, works, and contributions to women's rights, education, and social change from the Tanzimat Era to the early years of the Republic. Using the content analysis technique and qualitative research method, the study provides a detailed analysis of Feraceli's literary and social contributions.

Key Words: Selma Rıza Feraceli, Social Responsibility, Woman and Education, Woman and Literature, Woman and Society

Atıf için,

Özpinar, K. (2024). Cumhuriyet Tarihinin İlk Kadın Gazetecisi Selma Rıza Feraceli'nin Hayatı ve Çalışmaları. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 6(1), 12-18. doi: 10.56493/nkusbmyo.1452516

1. Giriş

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti'nde sosyal hayatta birçok toplumsal ve köklü değişim başlamıştır. Bu değişimler, siyasi, sosyal ve edebi alanlarda olmuştur. Siyasi kararlar alınarak toplum düzeni kurulmaya çalışılırken, aynı zamanda bu düzenlemelerin topluma aktarılması ve toplum tarafından benimsenmesi için güçlü ve yaygın kullanılan bir etki aracı olarak gazetelerden yararlanılmıştır. Dönemin gazetelerinde yer alan yazılar, yeni bir aydın kuşağın oluşturulmaya ve toplumun yeniden inşa edilmeye çalışıldığına işaret etmektedir. 22 Ekim 1860 tarihinde Agâh Efendi ve Şinasi'nin öncülük ettiği Türk aydın sınıfının çıkarmış olduğu ilk özel gazete ve modern Türk Edebiyatı'nın da ilk yayın organı olarak kabul edilen Tercüman-ı Ahval yayımlanmıştır (Koloğlu, 2006).

Bugün de gazeteler o yıllarda olduğu gibi aynı etkin güce sahiptir. Halkın dilini konuşan ve toplumun sesi olan gazeteler, Tanzimat Dönemi'nde Türk edebiyatında ortaya çıkan yeni türler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Gazeteciliğin, pek çok edebi türün gelişimine ve yaygınlaşmasına büyük katkısı olmuştur. Gazete, yenilikleri organize etme görevini üstlenmiş ve her gün toplumun farklı bir sorunu üzerinde fikir ve görüş üretebilecek bir çözümleme ve birleştirme aracı olmuştur. Bu anlamda Tanzimat Dönemi'nde de gazetelerin yeni fikir ve düşünceleri geniş halk kitlelerine ulaştırmada önemli bir rolü olmuştur. Tanzimat dönemi aydınları, gazeteye büyük bir önem vermiş ve bu bağlamda edebi ve siyasi eserlerini dönemin önde gelen gazetelerinde yayımlayarak toplumsal değişime katkıda bulunmaya çalışmışlardır.

Jön Türkler'in lideri Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi olarak da bilinen Selma Rıza Feraceli, Türkiye'nin ilk kadın gazetecilerinden ve romancılardan biridir. Paris'te geçirdiği on yıl boyunca, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılan ve cemiyetin üyeleri arasındaki tek kadın olan Selma Rıza Feraceli, Paris 'te bulunduğu dönemde Türk kadın gazeteciliğinin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Fransızca olarak yayımlanan Meşveret gazetesinde ve yayın dili Türkçe olan Şurayı-ı Ümmet gazetesinde çalışmıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki süreçte İstanbul'a dönüş yapan Selma Rıza, gazetecilik kariyerine ara vermiş olsa da sosyal hayatta etkin rol oynamaya devam etmiştir. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yeniden yapılandırılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin (Kızılay) beş yıl boyunca genel yönetim ve idari işler sorumluluğu görevini üstlenmiştir.

Selma Rıza Feraceli, 1916 yılında, ağabeyi Ahmed Rıza'nın da yardımıyla, Kandilli 'deki Adile Sultan Sarayı'nın Türkiye 'nin ilk yatılı kız lisesi olan Kandilli Adile Sultan İnas Mekteb-i Sultanîsi adıyla açılmasını sağlamıştır. Bu okul Müslüman Osmanlı kızlarının çağdaş eğitim alabilmesi ve kız öğrencilerin kültürel gelişimlerini desteklemek amacıyla açılmış ve Cumhuriyet döneminde Kandilli Kız Lisesi adını almıştır.

1892 yılında yazdığı Uhuvvat adlı romanıyla Türk romanının ilk kadın yazar temsilcilerinden biri olarak anılan Selma Rıza, 1931 yılında hayata veda etmiştir, bıraktığı eserlerle Türk kültür ve edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur.

2. Selma Rıza Feraceli (1872-1931)

Selma Rıza Feraceli 5 Şubat 1872'de İstanbul 'da dünyaya geldi. Babası, Osmanlı Devleti'nin önemli ve köklü devlet kurumları Şura-yı Devlet ve Meclis-i Âyan üyelerinden biri olan Ali Rıza Bey ve annesi Avusturyalı asil bir ailenin kızı olan Nâile Hanım'dır. Çiftin yedi çocuğundan en küçüğü Selma Rıza'dır. Tanzimat döneminin ilk Türk kadın gazeteci ve romancılardan birisi olan Selma Rıza Hanım, Paris'teki Jön Türk Ahmed Rıza Bey'in kız kardeşidir. Selma Rıza akademik makalelerin çoğunda Feraceli soyadıyla anılmaktadır. Ailesi Feraceli soyadını 1934'te çıkan Soyadı Kanunu ile almıştır.

Selma Rıza, Sorbonne Üniversitesi'nde eğitim almış ve dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir figür olmuştur. Padişah II. Abdülhamit'in hükümetine karşı mücadele eden İttihat ve Terakki Partisi'nin resmi yayın organı olan Meşveret gazetesinin yayınlanmasında, gazeteci kardeşi Ahmet Rıza'ya destek vermiştir. Selma Rıza'nın bu katkısı, onun ilk Türk kadın gazeteci olarak kabul edilmesine imkan sağlamıştır. Ayrıca, Selma Rıza, İttihat ve Terakki Partisi'nin içinde yer alan tek kadın üye olarak da bilinmektedir. Bu durum, o dönemde kadınların sosyal ve siyasi hayatta nasıl bir rol üstlendiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Selma Rıza Feraceli 'nin hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve politik değişimlerine tanıklık ettiği dönemin yansımasıdır. Meşrutiyetin ilanı öncesindeki baskıcı ortamda, Selma Rıza'nın gazetecilik ve siyasi faaliyetleri, özgürlük mücadelesinin bir parçası olmuştur. II. Abdülhamit döneminin baskıcı politikalarına karşı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üyelikle bu mücadelede aktif rol almıştır. Bu dönemdeki toplumsal değişim, Selma Rıza'nın kadın haklarına duyduğu hassasiyeti daha da pekiştirmiş ve bu alandaki mücadelesini güçlendirmiştir.

Selma Rıza 1898-1908 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasi dönüşümlere öncülük eden İttihat ve Terakki Cemiyeti 'nin üyesiydi. Bu üyelik, Selma Rıza'nın siyasi mücadeledeki etkileyici rolünü göstermektedir. Selma Rıza Feraceli, ayrıca sosyal sorumluluk projeleriyle Türk toplumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Selma Rıza özellikle Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde beş yıl süreyle genel sekreterlik yaparak sağlık alanında önemli görev ve sorumluklar üstlenmiştir.

Selma Rıza Feraceli, 1908 'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Paris'ten İstanbul'a dönmüştür. Bu dönüş, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi atmosferin değişimine paralel olarak gerçekleşmiştir. İstanbul'a ayak bastığında, Türkiye'nin kadın hareketine ve basın dünyasına katkı sağlamak üzere aktif bir rol üstlenmiştir. Kadın derneklerine üye olarak, Hanımlara Mahsus Gazete ve Kadınlar Dünyası gibi önemli yayın organlarında yazılar yazmıştır. Bu süreçte, kadınların toplum içindeki konumunu

güçlendirmek adına mücadelesini sürdürmüştür. İstanbul'a dönüşü, Selma Rıza Feraceli'nin Türk kadınlarının hakları için verdiği mücadelede önemli bir dönemeçtir.

II. Meşrutiyet döneminde 1908-1913 tarihleri arasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti 'nin genel sekreterliğini üstlenen Selma Rıza, bu dönemdeki sosyal sorumluluk projelerine liderlik etmiştir. Bu dönemde, özellikle savaş zamanlarında yardıma muhtaç insanlara destek sağlamak amacıyla cemiyetin faaliyetlerini organize etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yeniden yapılandırılmasında etkin bir rol oynayarak sağlık hizmetlerinin daha etkili bir şekilde sunulmasına katkıda bulunmuştur Selma Rıza Feraceli'nin ödülleri ve üyelikleri, onun hem Türk basın dünyasında hem de sosyal sorumluluk projelerindeki önemini vurgulamaktadır.

Selma Rıza, aynı zamanda, Türkiye'nin ilk yatılı kız lisesinin açılmasında öncü rol oynayarak kadınların eğitimine de önemli destek vermiştir. Selma Rıza Feraceli, Kandilli 'de bulunan Adile Sultan Sarayı'nın, Türkiye'nin ilk yatılı kız lisesi olarak kurulmasına öncülük etmesi ve sosyal sorumluluk projeleri, Selma Rıza Feraceli'nin topluma duyduğu sorumluluğun ve kadın haklarına olan bağlılığının bir yansımasıdır.

Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenileşme sürecinde belirgin bir aşama olarak değerlendirilir ve bu dönemde kadının toplumsal konumu, dönemin en tartışmalı konularından biri haline gelmiştir. Tanzimat Dönemi 'nin başlamasıyla birlikte, Osmanlı toplum yapısında ciddi değişiklikler meydana gelmiş ve bu değişim, kadınların toplumdaki yerini ve rolünü de etkilemiştir. Özellikle basın yoluyla kadınların seslerini duyurmaya başladıkları bu dönemde, Selma Rıza Feraceli gibi öncü kadın figürler, ön plana çıkmıştır.

Selma Rıza Hanım, Türkiye 'de kadın hareketlerinin gelişiminde kilit bir role sahip olmuştur. Siyasi, edebi ve toplumsal alanlarda aktif bir şekilde yer alarak, dönemin genel kabullerine ve sınırlamalarına meydan okumuştur. O dönemde kadınların eğitim alması, kamuoyunda görünür olması ve toplumsal meselelerde söz sahibi olması oldukça sınırlıyken, Selma Rıza Hanım bu engelleri aşarak, kadınların toplumda daha etkin roller üstlenmeleri için çalışmıştır. Onun çabaları, hem dönemin kadınlarına ilham kaynağı olmuş hem de sonraki nesiller için öncü bir rol model teşkil etmiştir. Selma Rıza Hanım 'ın, özellikle basın üzerinden yaptığı çalışmalar, kadınların seslerini daha geniş bir kitleye ulaştırmalarında önemli bir araç olmuştur. Selma Rıza Hanım, makaleleri ve yazılarıyla, kadınların eğitim, iş hayatı ve siyaset gibi alanlarda daha fazla yer alması gerektiğini savunmuş ve bu konuları gündeme getirerek toplumsal bir farkındalık yaratmıştır. Onun cesur adımları, kadınların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve eşit haklara sahip olmaları yönünde atılan adımlarda büyük bir etki yaratmıştır (Naymansoy, 2009).

Uçman'a (2003) göre Selma Rıza Feraceli, Tanzimat Dönemi'nden sonraki modernleşme sürecinde, kadın hakları konusundaki yazıları ve çeşitli faaliyetleriyle Türk toplumunda kadınların da erkeklerle eşit bir şekilde ön planda bir konuma gelmelerinde önemli bir rol sahibi olmasına rağmen ne yazık ki aynı dönemde toplumda benzer etkileri olan Halide Edip, Nigâr Hanım veya Fatma Âliye Hanım kadar tanınmamış bir kadındır.

Selma Rıza Feraceli'nin kadın haklarına olan bağlılığı, II. Meşrutiyet 'in ilanı sonrasında daha da belirgin hale gelmiştir. İstanbul 'a döndükten sonra kadın derneklerine aktif olarak katılarak, kadın hakları ve eğitimi konusunda çeşitli yayınlarda önemli makalelere imza atmıştır. Selma Rıza Feraceli, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk zamanlarında önemli bir figürdür. Onun hayatı ve çalışmaları, özellikle kadın hakları ve eğitimi alanında, döneminin sosyal ve kültürel yapısına önemli katkılarda bulunmuştur. Selma Rıza, özellikle Mahsus Gazete ve Kadınlar Dünyası gibi dergiler aracılığıyla sesini etkili bir şekilde duyurmayı başarmıştır. Bu yayınlar, o dönem için oldukça yenilikçi bir nitelik taşımakta ve kadınların toplumsal hayatta daha aktif roller üstlenmeleri gerektiğini savunmaktadır.

Selma Rıza'nın en dikkate değer başarılarından biri, Türkiye'nin ilk yatılı kız lisesinin açılmasına yaptığı katkıdır. Bu okul, kız öğrencilere yüksek kalitede eğitim sunarak, onların toplum içinde daha bilinçli ve etkin roller üstlenmelerini sağlamıştır. Bu girişim, o dönemdeki toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyan cesur bir adımdı ve Türk kadınlarının eğitim alanındaki gelişimine büyük bir ivme kazandırmıştır. Selma Rıza'nın toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesindeki rolü, sadece eğitimle sınırlı kalmamış, aynı zamanda birçok sosyal sorumluluk projesinde de etkin olarak yer almıştır. Bu projeler, kadınların toplumsal hayatta daha görünür olmalarını ve eşit haklara sahip olmalarını amaçlıyordu. Bu bağlamda, Selma Rıza'nın Türk kadınlarının sosyal ve eğitim alanındaki gelişimine yaptığı katkılar, sadece o dönem için değil, sonraki nesiller için de önemli bir miras olarak kabul edilmektedir.

Kaynaklara göre, Selma Rıza Feraceli'nin öğretici nitelikli iki kültürel roman denemesi bulunmaktadır (Toros, 1994). Söz konusu bu iki romanın biri, 1999 yılında Nebil Fazıl Alsan tarafından Kültür Bakanlığı yayınları arasında basılan Uhuvet isimli eserdir. Selma Hanım'ın 1910-1912 yıllarına ait, Boğaziçi'ni hüznü bir şekilde ve pastoral özelliklerle betimleyen şiirleri henüz yayımlanmamıştır (Toros, 1994).

Kadınlar, tarih boyunca farklı alanlarda verdikleri mücadelelerle kadının toplumdaki gücünü göstermişlerdir. Selma Rıza Feraceli, bu gücü hem kendi çabalarıyla hem de diğer kadınlar için yaptıklarıyla sergileyen isimlerden biridir. Selma Rıza Feraceli 'nin hayatı ve çalışmaları, Türk kadınlarının tarihindeki dönüm noktalarından biri olarak anılmakta ve onun mirası, gelecek nesiller için ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Selma Rıza, yaşamı boyunca hayatına derinden etkisi olan eğitim ve çağdaşlaşma sürecinin, toplumdaki diğer tüm kadınlar için de mümkün olmasını dilemektedir. Tanzimat Dönemi modernleşme sürecinde önemli bir yeri olduğu bilinen Selma Rıza, 5 Ekim 1931 'de elli dokuz yaşında İstanbul 'da yaşamını yitirmiştir.

3. Uhuvvet Romanı

Selma Rıza Feraceli'nin 1892'de yirmi yaşındayken yazdığı Uhuvvet romanı, Türk edebiyatının modernleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası ve kritik bir evre olarak kabul edilmektedir. Bu eser, kadın haklarına odaklanarak, toplumsal cinsiyet eşitliği adına Türk edebiyatında öncü bir rol oynamıştır. Selma Rıza, hem Fransızca hem de Türkçe yayınlanan gazetelerdeki çalışmalarıyla tanınmasının yanı sıra, dönemin toplumsal yapısını eleştirel bir dil kullanarak yazdığı "Uhuvvet" romanı ile edebiyat dünyasında kendine özgü bir yer edinmiştir. Uhuvvet adlı romanı ile Türk romanının öncü ilk kadın yazarlarından birisi de olmuştur. Roman, işlediği konu ve temalar açısından ele alındığında Aytaç'ın (2000) da ifade ettiği gibi öğretici ve öğretmeye yönelik bir çağ romanı olan bu eser, kadının henüz toplumsal sistem içinde rol alamadığı, ezildiği ve haksızlıklarla karşılaştığı bir dönemi anlatmaktadır.

Uhuvvet romanında, cariyelik, esaret ve batılılaşma gibi konuların yanı sıra, kadınların iş, eğitim ve sosyal hayatta karşılaştığı fırsat eşitsizlikleri, kız çocuklarının eğitimi ve çağ dışı görücü usulü evlilikler gibi güncel sorunlar ele alınmıştır. Uhuvvet, bir dönem romanı olup sosyal konulara odaklanmaktadır. Selma Rıza, toplumsal hayatı ve dönemin kadın hakları sorununu merkeze alarak yaşadığı sosyal ortamın gerçekliğini gelenek - modernite bağlamını ortaya koyarak anlatma çabası içinde olan öğretici bir roman olarak da değerlendirilmektedir. Romanda, görücü usulü ile gerçekleşen evlilik, genç kızların aile baskısıyla küçük yaşta evlendirilmesi, kız çocuklarının eğitimi konusu, cariyelik sorunu, kadının evlilikteki fonksiyonu gibi konular işlenmiştir. Belirtilen bu konuların çözümü kadınların bilinçlenmesi, kişisel ve toplumsal gelişimin gerekliliğine bağlanmıştır. Dönemin çoğunlukla kadın hakları temelli toplumsal sorunlarının yalnızca çağdaş ve eğitilmiş genç kızlar ve kadınlar ile birlikte el ele verilerek çözülebileceğine inanan Selma Rıza, romanın içeriğini bu duruma uygun olarak kurgulamıştır.

Selma Rıza, Uhuvvet romanının giriş kısmında "Halka yaranmak, namımı teşhir etmek maksadıyla değil ihvanıma bir yadigar olmak üzere yazılmıştır" (1892) cümlesiyle eserin kişisel nedenlerden, kendini övmek ve yüceltmekten ziyade toplumu bilgilendirme amacıyla kaleme aldığını ifade etmektedir. Yaşadığı dönemin sosyal ve toplumsal konularına karşı duyarsız kalamayan Selma Rıza, gözlemlediği sorunları bir roman kurgusuyla, çözüm önerileriyle birlikte ifade etmeyi amaçlamıştır.

Selma Rıza Feraceli'nin Uhuvvet romanı, üst sınıftan bir kadın yazarın yaklaşımını ve belirtilen konulara dair en tipik örneklerini sunmaktadır. Bu çalışma, romandaki karakterler, anlatıcının tutumları ve karakterler arasındaki diyaloglar üzerinden odaklanarak toplumsal sınıf yapıları ile toplumsal cinsiyet kimliği ve rollerindeki farkları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Eserin adının "kardeşlik" anlamına gelip sadece bir roman başlığı olarak kaldığı ve romanda eşit olmayan bir kardeşliğin ifade edildiği vurgulanmıştır (Oktay, 2016).

Selma Rıza'nın Uhuvvet romanı, Tanzimat Fermanı sonrası değişen toplumsal normları, kadın ve aile konuları üzerinden dramatik bir öyküyle işlemektedir. Roman toplumsal gelişimin ve çağdaşlaşmanın, kadın ve erkeklerin toplumun her alanında eşit haklara sahip olmasının, kadınların eğitilmesi ile mümkün olacağını savunmaktadır. Feraceli, henüz 20 yaşındayken yazdığı bu romanla, kadın haklarına dair öncü eserlerden birini ortaya koymuştur. 1897 yılında abisi Ahmet Rıza'nın yanına gitmeden önce 1892 yılında yazmaya başladığı Uhuvvet romanının aslının zarar görmesi ihtimaline karşın, yurt dışına çıkmadan önce eser çoğaltılmıştır. Eser, yazarın sağlığında yayımlanmamış, lakin 1999 yılında dili yalınlaştırılarak Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Selma Rıza'nın bu romanı yazdığı dönemin şartları ve siyasal atmosferi ile profesyonel ve siyasi kimliği göz önünde bulundurulduğunda, eserin yayımlanmama sebepleri anlaşılabilir. (Akşin, Balcı ve Ünlü, 2010).

Yayımlanma şansı bulamayan ve taslak olarak ilk haliyle kalan Uhuvvet'in metinlerini modern Türkçe kullanarak çevirip yayınlamak edebiyat dünyamıza kazandıran isim gazeteci Nebil Fazıl Alsan'dır. Alsan'ın eserin önsözünde ifade ettiğine göre Selma Rıza'nın büyük kardeşi, Ahmet Rıza, Paris 'te 1 Aralık 1895 'te basında çıkmaya başlayan Meşveret adlı bir gazete yayınlamıştır. (Mardin,2023). Ahmet Rıza'nın Meşveret Gazetesi, dönemin Osmanlı toplumunda önemli bir yer tutmuş ve Jön Türk hareketinin yayılmasında etkili olmuştur. Gazete, dönemin siyasi ve toplumsal meselelerini ele alarak, kamuoyunun bilinçlenmesine katkıda bulunmuştur. Ahmet Rıza'nın pozitivist düşünceleri ve özgürlükçü yaklaşımları, gazetesinin içeriğini ve yayın politikasını belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur. Bu gazete, 2. Meşrutiyet'in oluşmasına katkıda bulunan önemli süreli yayınlardan biridir ve "Ebu'l-Ahrar" (Özgürlükçülerin Babası) olarak bilinen Jön Türk hareketinin önde gelen isimlerinden pozitivist Ahmet Rıza Bey'in adıyla neredeyse özdeş duruma gelmiştir (Akşin, Balcı ve Ünlü, 2010).

Nebil Fazıl Alsan, modern Türk edebiyatının önemli figürlerinden biridir. Alsan, özellikle Uhuvvet isimli eserin taslak halinden kurtarılması ve modern Türkçeye çevrilerek yayımlanması konusundaki çabalarıyla tanınmaktadır. Bu eser, yayımlanma şansı bulamamış ve taslak halde kalmıştır. Alsan 'ın bu çabası, Türk edebiyat dünyasına önemli bir katkı sağlamıştır. Alsan, aynı zamanda bir gazetecidir ve edebiyat alanındaki bu katkısının yanı sıra gazetecilik alanında da önemli işler yapmıştır. Nebil Fazıl Alsan 'ın Uhuvvet eserini gün yüzüne çıkarması ve Ahmet Rıza'nın Meşveret gazetesinin tarihi önemi, modern Türk edebiyatı ve tarihine dair kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Alsan'ın çabaları, unutulmuş veya göz ardı edilmiş eserlerin yeniden değerlendirilmesine örnek teşkil ederken, Ahmet ve Selma Rıza'nın faaliyetleri, dönemin toplumsal ve siyasi dinamiklerine ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, bu kişilikler ve yaptıkları işler, Osmanlı son dönemi ve erken Cumhuriyet dönemi Türkiye 'sinin kültürel ve tarihi mirasının anlaşılması için kritik öneme sahiptir (Aytaç, 2003).

Selma Rıza, romanında, dönemin toplumsal ve kültürel yapısını, özellikle kadınların yaşadığı sosyal ve ekonomik sınırlamaları etkileyici bir şekilde ele almaktadır. Roman, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki toplumsal değişimleri, modernleşme çabalarını ve batılılaşma sürecini, kadınların gözünden anlatarak, dönemin toplumsal yapısına eleştirel bir bakış sunmaktadır. Selma Rıza, romanında kadın karakterlerini güçlü ve bağımsız bireyler olarak resmederken, erkek egemen toplumun baskıcı yapısına ve kadınların sosyal hayattaki rollerine dikkat çekmektedir. Roman, dönemin eğitim sistemi, aile yapısı, evlilik anlayışı ve kadınların toplumdaki yerine dair derinlemesine bir inceleme sunmaktadır. Selma Rıza, romanında kadınların eğitimi ve sosyal statüsünün yükseltilmesinin, toplumsal ilerlemenin anahtarı olduğunu vurgulamaktadır. Eser, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecindeki kadın sorunlarını, kadın-erkek ilişkilerini ve cinsiyet eşitsizliğini ele alarak, dönemin sosyal ve kültürel yapısına ışık tutmaktadır. Selma Rıza, toplumdaki geleneksel anlayışın etkisiyle genç bir kadının felakete sürüklendiği dokunaklı hikayesini anlatırken, aynı zamanda bu soruna çözüm olabilecek öneriler de sunmaktadır.

Romanın yazıldığı dönem göz önüne alındığında romandaki olaylar, karakterler, zaman ve mekan gibi unsurlar içeriğin ve ana fikrin etrafında şekillenirken, çoğu zaman kurguyu zayıflatıp, zedeleyen karakterlerin gerçekçiliğin azalmasına sebep olduğu görülmektedir. Selma Rıza'nın Uhuvvet romanında kullandığı kurgu, anlatım biçimleri ve kullandığı teknikler açık bir şekilde ifade etmektedir ki roman aynı zamanda hem geleneksel anlatımın kullanıldığı halk hikayeleri etkisinde olup hem de batılı anlamda roman özelliklerini içermektedir. Selma Rıza'nın Uhuvvet romanında kullandığı olayları aktarma biçimi ve seçtiği bakış açısı yazarın kendini gizlemesine engel olmaktadır. Bu tercih, zaman zaman azaltarak yazarın sevdiği roman kahramanlarının sorunlarına duygusal bir bağ kurduğunu, romandaki karakterlere hak verdiğini ve aynı zamanda sevmediği, reddettiği karakterlere karşı net bir duruş sergilediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yazar bazen sadece hikâye anlatan bir ses olmaktan çıkarak, olaylar ve karakterlerle ilgili duygu ve düşüncelerini de okurla paylaşmaktadır. Aktaş'a (1991) göre görünen niteliklere vurgu yapan anlatıcı, Uhuvvet romanında yazarın edebi dilini kullanarak kendini ait hissettiği dünyaya ait olan mekânı, karakterleri ve yaşamın çeşitli yönlerini aktarmakta ve okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Selma Rıza'nın olay örgüsünü zamana göre düzenleyerek (Forster, 2001) oluşturduğu Uhuvvet romanındaki kurgu iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler arasındaki uyum ve bütünlüğün romanın bazı bölümlerinde bozulduğu gözlemlenmektedir. Romanda oldukça geniş bir zaman diliminden bahsedildiği için yazar olayları özetleme tekniği kullanarak anlatmıştır.

Selma Rıza'nın "Uhuvvet" romanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecindeki kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularına odaklanarak, Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Roman, kadınların eğitimi ve sosyal statüsünün önemini vurgulayarak, toplumsal değişim ve ilerlemenin anahtarını sunmaktadır. Selma Rıza'nın bu eseri, dönemin toplumsal yapısına eleştirel bir bakış atarak, Türk edebiyatının modernleşme sürecindeki önemli bir adımı temsil etmektedir.

Selma Rıza'nın son yılları, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Cumhuriyet 'in ilanı dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde, onun edebi çalışmaları ve gazeteciliği, Türkiye'nin siyasi, kültürel ve sosyal dönüşümünün bir parçası olmuştur. 1910-1912 yılları arasında süreçte iki eserini daha yazmış olmasına rağmen bu eserleri yayımlamamıştır. Bununla birlikte, "Hanımlara Mahsus Gazete" ve "Kadınlar Dünyası" gibi yayın organlarında yazılarını yazmayı sürdürmüştür. Ahmet Rıza Bey 'in kız kardeşi olarak, Cumhuriyet 'in ilanı sonrasında Türkiye'nin siyasi, kültürel ve sosyal dönüşümüne tanıklık etmiş ve bu süreçte aktif bir rol oynamıştır.

Selma Rıza Feraceli, 1931 yılında İstanbul 'da vefat ettiği zaman, Türk kadın gazeteciliği ve edebiyatındaki öncü rolüyle unutulmaz bir iz bırakmıştır. Onun bıraktığı miras, Türk kadınlarının eğitime ve toplumsal hayata katılımına olan katkılarıyla ölçülmektedir. Bu katkılar, bugün bile Türkiye 'deki kadın hareketinin temellerini oluşturmaya devam etmektedir.

4. Tariz Mektubu

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre, tariz kelimesi bir kimsenin kötü bir davranışından, kusurundan veya bir olayın kötü bir yönünden bahsedilirken yapılan açıklama, eleştiri, tenkit ve sözle veya yazıyla azarlama, kınama anlamına gelmektedir. Bu sebepten dolayı tariz terimi genellikle bir bireyin davranışlarını eleştiri veya kınama şeklinde ifade eden bir terim olarak kullanılmaktadır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 30 Ocak 1921 tarihli ve 8580 numaralı İkdâm gazetesinde "Küçük Bir Risale Münasebetiyle" başlıklı bir makale yayımlar. Yazıda Bâb-ı Âli Caddesi'nde dolaşırken bir kitapçının vitrininde gördüğü kitaplar hakkında konuşan Yakup Kadri, bu kitaplar arasında hüznü, yalnız ve garip duruşuyla dikkat çeken İzmir Hediyeleri adlı bir kitabı fark ettiğini belirtir ve bu kitabı satın alıp okumak ister. İshak isimli bir yazar tarafından kaleme alınan bu kitap hakkında bazı değerlendirmeler yapan Yakup Kadri, yazarın bazı benzetmelerinde kadınları küçümseyen ifadeler kullandığını ve bu sebeple Selma Rıza'nın rahatsızlığını dile getiren bir mektup yazdığını ifade eder (Sanat Kritik, 2023):

4.1. Selma Rıza'nın Yakup Kadri'ye Yazdığı Tariz Mektubu (Şahin ve Ardali Büyükerman, 2023):

“İkdâm gazetesi muharrirlerinden Yakup Kadri Bey Efendi'ye
30 Kânûn-i Sâni tarihli İkdâm gazetesinde münderiç makalenizde birbirini tevâli eden şu cümleleri görmekle müteessif
olduk:

“İzmir Hediyeleri muharriri bizim sükûtumuzda şaşmasın; zîrâ iş başında sükût etmek erlerin şânındandır. Eli işte iken ağzı söylenişte olmak ise yalnız kadınlara yaraşır.”

“İzmir Hediyeleri muharriri bu hale şaşmasın; eli işte iken ağzı söylenişte olan kancıklar veya tafra-füruşlardır.” Sizin kimden ve ne cins bir mahlûktan doğduğunuzu bilmiyoruz; ancak, cihanın Türkler aleyhine kıyâm ettiği, pâyihtaht-ı saltanatın düşmanla mâlâmâl bulunduğu ve bu hercümerc içinde bekâ-yı millîyi temin için kadın, erkek, çoluk çocuk herkesin birbirine istinâd etmekten başka çaresi kalmadığı böyle elîm ve felâketli bir zamanda siz bir Türk muharriri, nasıl oluyor da milletin nisfından ziyâdesinîteşkil eden kadınlara bu gibi kabîh sıfatları layık görüyorsunuz, bunu anlamak istiyoruz.

Çok söyleyen çok yanılır derler. Siz de acaba çok mu yazıyorsunuz, yoksa yazdıklarınızı bir defa dikkatle okumak zahmetini ihtiyar mı buyurmuyorsunuz, ne oluyor, arada bir öyle hatalı sözler sarf ediyorsunuz ki bunun vebâli yalnız size değil, nâmına kalem yürüttüğünüz millete yükleniyor.

Şimdilik lisânınıza biraz daha nezâhet ve fikrinize de o nispette selâmet temenni etmekle iktifâ eyleriz efendim.

İcâbında ismini ketmehâcet görmeyen bir kadın
Târîh-i İrsâli: Fî 31 Kânûn-i Sâni Sene 1921”

Selma Rıza Feraceli'nin yazdığı mektup 20.yüzyılın başlarında yaşamış olan Türk yazar ve siyasetçi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na yönelik bir eleştiri içermektedir. Selma Rıza Feraceli, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yazdığı cümlelerin, özellikle kadınlara yönelik kullanılan ifadelerin, milli birlik ve beraberlik ruhuna uygun olmadığını savunmakta ve Türk milletinin içinde bulunduğu zorlu durum göz önüne alındığında, bu tür ifadelerin kullanılmasının anlamsız ve hatta tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Yakup Kadri Bey Efendi'yi hatalı ifadeler kullanmakla suçlamakta ve bu hataların sadece Selma Rıza Feraceli 'nin kendisine değil, aynı zamanda Yakup Kadri Efendi'nin temsil ettiği millete de zarar verdiğini öne sürmektedir. Selma Rıza, Yakup Kadri Bey Efendi 'ye daha özenli ve düşünceli bir dil kullanma çağrısında bulunmaktadır.

Selma Rıza Feraceli'nin mektubunda, 20. yüzyılın başlarındaki Türk yazar ve siyasetçi Yakup Kadri Karaosmanoğlu 'na yönelik eleştirisi derinleşmektedir. Feraceli, Karaosmanoğlu'nun kullanmış olduğu cümlelerin özellikle kadınlara karşı kullanılan ifadelerin, milli birlik ve beraberlik ruhuyla bağdaşmadığını savunmaktadır. Türk milletinin içinde bulunduğu zorlu durumu göz önüne alarak, bu tür ifadelerin sadece anlamsız değil, aynı zamanda tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Selma Rıza Feraceli, Yakup Kadri Bey Efendi'yi sadece hatalı ifadeler kullanmakla suçlamakla kalmaz, aynı zamanda bu hataların yalnızca kendisine değil, aynı zamanda Yakup Kadri Efendi'nin temsil ettiği millete de zarar verdiğini vurgular.

Selma Rıza Feraceli'nin mektubu, sadece bireysel bir düzlemde değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk düzleminde de eleştirilerini sürdürmektedir. Bu bağlamda, Selma Rıza Feraceli, Yakup Kadri Bey Efendi 'ye hitap ederken daha özenli ve düşünceli bir dil kullanma çağrısında bulunarak, ifade biçimlerinin toplumsal birlik ve dayanışma içinde daha uygun bir seviyeye çekilmesi gerektiğini vurgular. Mektubu, sadece bireysel bir tenkitten öte, bir toplumsal uyarı ve çağrı niteliğinde olup, Türk milletinin birliğine vurgu yaparak dilin önemine dikkat çekmektedir.

5. Sonuç

Selma Rıza Feraceli, Türk kadınlarının basındaki ilk iz bırakan figürlerden biridir. Hem İstanbul'da hem de Paris'te yaptığı gazetecilikle, kadın hakları ve eğitimi konularında cesur bir duruş sergileyerek toplumsal değişime öncülük etmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların sosyal ve eğitim alanındaki kısıtlamalarına karşı mücadele veren bu önemli figür, basın aracılığıyla sesini duyurarak toplumun bilinçlenmesine katkı sağlamıştır.

Selma Rıza Feraceli'nin ilk Türk kadın gazetecisi ve romancısı olarak edindiği unvan, sadece bireysel başarısını değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunda kadınların toplumsal ve politik arenada daha etkin bir rol oynamasına kapı aralamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeliği ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel sekreterliği gibi önemli görevlerde bulunarak, sadece gazetecilikle değil aynı zamanda toplumsal kuruluşlarda da etkili bir liderlik sergilemiştir. Selma Rıza Feraceli'nin öncülüğünde açılan Türkiye'nin ilk yatılı kız lisesi, kadınların eğitimine büyük bir katkı sağlamış ve bu alandaki eksiklikleri gidermeye yönelik önemli bir adım olmuştur. Bu okul, Türk kadınlarının eğitimine vurgu yaparak, onlara daha geniş bir toplumsal katılım alanı açma amacını taşımıştır.

Türk kadınlarının tarihinde unutulmaz bir figür olan Selma Rıza Feraceli'nin mirası, sadece kendi döneminde değil, günümüzde de kadın hakları mücadelesine ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Onun cesur duruşu ve toplumsal değişime yönelik çabaları, Türk kadınlarının eğitimi ve toplumsal hayata katılımı konusundaki çabalara ışık tutmaktadır. Selma Rıza Feraceli, Türk toplumunda kadınların hak ve özgürlükleri için verdiği mücadele ile unutulmaz bir iz bırakmıştır.

Kaynakça

Akşin, S., Balcı, S. ve Ünlü, B. (2010). *100. yılda Jön Türk Devrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Aydın, Ö. (2020), Jön Türklerin kadın öncülerinden Selma Rıza Feraceli (1872-1931), *Türkiye Günlüğü*, ss.133-143.
- Aytaç, B. (2003), “The question of women in the works of Selma Rıza and May Ziadeh”, Orient am Scheideweg, Verlag Dr. Kovac, (Edt.by. Martin Tamcke), ss.309-319.
- Aytaç, G. (2000), 19. yüzyıl romancılığımızın nitelikli ilk kadın romanı keşfedildi: Selma Rıza'nın 1892'de kaleme aldığı uhuvvet, *Türk Yurdu (Türk Romanı Özel Sayısı)*, Cilt XX, (1), 153-154, ss. 77-79.
- Çetin, N. (2000), Selma Rıza- Uhuvvet (Kardeşlik). *Türk Dili*, 587(1), ss. 522-551.
- Doğan, R., B., Metintaş, M., Y. (2017), Selma Rıza Feraceli (1872-1931) ve Türk kadınının ilk gazetecilik deneyimleri. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1(2), 100-108.
- Forster, E. M. (2001). Roman Sanatı. Ü Aytür (Çev.). İstanbul: Adam Yayınları.
- Hazer, G. (2016), Selma Rıza'nın Uhuvvet romanında kurmaca yapı. *Turkish Studies*, 6(3), ss. 875-893.
- Koloğlu, O. (2006), *21. Yüzyılda basın tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Mardin, Ş. (2023), *Jön Türklerin siyasi fikirleri (1895-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naymansoy, G. (2009), Sosyolog olan Selma Rıza (Günseli Naymansoy, “Gölgeden Gerçeğe Osmanlı'dan Bugüne Aydın Kadınlarımız”, Erdem: *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 54(1), ss. 137- 148.
- Oktay, G. (2016), Selma Rıza'nın Uhuvvet romanında “toplumsal cinsiyet” ve “sınıf” yapıları. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı*, 14(20), 141-156.
- Rıza, S. (1892), *Uhuvvet*. C.I.
- Rıza, S. (1999), *Uhuvvet (Kardeşlik)*. N. Fazıl Alsan (Sadeleştiren). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Şahin, S. ve Ardalı Büyükarman, D. (2023), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sanat Kritik (2023). Geçmiş zaman peşinde: Selma Rıza'nın Yakup Kadri'ye yazdığı tariz mektubu. Erişim adresi: <https://sanatkritik.com/eski/gecmis-zaman-pesinde-selma-rizanin-yakup-kadriye-yazdigi-tariz-mektubu/> Erişim tarihi: 04 Aralık 2023.
- Toros, T. (1994), “İlk Türk Kadın Gazeteci Selma Rıza”, *Skylife Dergisi*, 1(1), s. 60-66
- Uçman, A. (2003), Selma Rıza'nın Mektupları. *Tarih ve Toplum*, 1(1), s. 235, 39- 44.